

УДК 330.34:332.142

JEL classification: R11, R13, O10

DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.18.2021.240450>

Дергалюк М. О.

кандидат економічних наук
ORCID ID: 0000-0002-9244-1625Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛОФОРМУЮЧОГО ПРОСТОРУ

INTENSIFICATION OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS IN THE CONTEXT OF TRANSFORMATION OF POTENTIAL-FORMING SPACE

У статті досліджується інтенсифікація соціально-економічного розвитку регіонів в контексті трансформації потенціалоформуючого простору. Доведено, що одним із найважливіших напрямів інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіонів виступає підвищення ефективності використання потенціалу територій в умовах обмеженості та дефіцитності державного бюджетного фінансування. Соціально-економічний розвиток регіонів на сучасному етапі характеризується певними ознаками економічної кризи, що уособлює у собі як наслідки первинного походження, а також мають похідний характер. З'ясовано, що регіон представляє собою складну систему, складність якої проявляється у можливості прояву нестандартної поведінки у штатних ситуаціях. При трансформації потенціалоформуючого простору регіонів потрібно враховувати, що результативність функціонування проявляється із певною інертністю, а відсутність безперервності процесів трансформації потенціалоформуючого простору можуть призвести до нівелювання його результатів. Доведено, що потенціал регіонів впливає на формування конкурентних переваг регіональних економічних систем, можливість їх спеціалізації. Практика європейських країн доводить ефективність трансформації потенціалоформуючого простору у напрямі смарт-спеціалізації. Смарт-спеціалізація регіональної економіки безпосередньо пов'язана із: інтелектуальним потенціалом регіонів, рівнем знань, розвитком інноваційної культури, розбудовою інноваційної інфраструктури, скоординованої діяльності всіх учасників розширеного відтворення регіональних економічних систем, креативністю та гнучкістю системи управління тощо. Доведено, що трансформація потенціалу регіонів повинна спрямовуватися на активізацію процесу створення, застосування та поширення нових знань та інновацій із застосуванням всіх наявних складових конкурентних переваг регіональних економічних систем та потенційних можливостей регіонів (культурних, історичних, політичних, ресурсних, природних, демографічних, соціальних, інноваційних тощо). Обґрунтовано напрями трансформації потенціалоформуючого простору територій у умовах децентралізації владних повноважень для регіональної та місцевої влади.

Ключові слова: регіон, інтенсифікація, розвиток, соціально-економічний розвиток, смарт-спеціалізації, смарт-спеціалізація, потенціалоформуючий простір.

The article examines the intensification of socio-economic development of regions in the context of the transformation of potential-forming space. It is proved that one of the most important directions of intensification of social and economic development of regions is to increase the efficiency of using the potential of territories in the conditions of limited and deficient state budget financing. Socio-economic development of the regions at the present stage is characterized by certain signs of economic crisis, which embodies the consequences of primary origin, as well as have a derivative nature. It was found that the region is a complex system, the complexity of which is manifested in the possibility of non-standard behavior in normal situations. When transforming the potential-forming space of regions, it should be taken into account that the effectiveness of functioning is manifested with a certain inertia, and the lack of continuity of the processes of transformation of the potential-forming space can lead to the leveling of its results. It is proved that the potential of regions influences the formation of competitive advantages of regional economic systems, the possibility of their specialization. The practice of European countries proves the effectiveness of the transformation of potential-forming space in the direction of smart specialization. Smart specialization of regional economy is directly related to: intellectual potential of regions, level of knowledge, development of innovation culture, development of innovation infrastructure, coordinated activities of all participants of expanded reproduction of regional economic systems, creativity and flexibility of management system, etc. It is proved that the transformation of the potential of regions should be aimed at intensifying the process of creating, applying and disseminating new knowledge and innovations using all available components of competitive advantages of regional economic systems and potential of regions (cultural, historical, political, resource, natural, demographic, social, innovative). etc). The directions of transformation of potential-forming space of territories in the conditions of decentralization of power for regional and local authorities are substantiated.

Keywords: region, intensification, development, socio-economic development, smart-specializations, smart-specialization, potential-forming space.

Вступ. Сучасні умови розвитку регіонів, що характеризуються децентралізацією владних повноважень, актуалізують питання інтенсифікації соціально-економічного розвитку територій за рахунок використання власних ресурсів на засадах самофінансування поточних проблем та стратегій розвитку. Питання

інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіональних систем є надзвичайно актуальним, оскільки диференціація у соціально-економічних показниках та рівні життя населення останнім часом поглиблюється. Окреслене вимагає суспільної консолідації у напрямі інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіо-

нів. Одним із найважливіших напрямів інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіонів виступає підвищення ефективності використання потенціалу територій в умовах обмеженості та дефіцитності державного бюджетного фінансування.

Інтенсифікації розвитку регіональних економічних систем присвячено багато праць. До закордонних науковців, що опікувались питаннями розвитку регіонів слід віднести: Ж. Будвіля, А. Вебера, М. Колосовського, В. Крісталлера, В. Лаунхардта, В. Леонтьєва, А. Льоша, В. Петті, Ф. Перру, У. Рейлі, Д. Рікардо, А. Сміта, Й. Тюнена та інших науковців.

До представників вітчизняної науки, що досліджують різні аспекти інтенсифікації розвитку регіонів, слід віднести: О. Амошу, Б. Буркинського, М. Бутка, С. Вовканича, А. Власюка, Б. Данилишина, М. Долішнього, І. Дунаєва, В. Кулішова, П. Любченко, Ю. Макогона, М. Михальченка, М. Пашкевича, С. Пирожкова, С. Романюка, В. Сіденка, В. Симоненка, І. Сторонянську, Р. Тульчинського, С. Тульчинську, В. Чужикова, С. Штефана, С. Шульц та багатьох інших [1; 2; 3; 6; 7; 8].

Серед вчених, що займаються питаннями формування та розвитком потенціалу регіональних економічних систем слід виокремити праці: А. Бабашкіна, С. Біли, П. Бубенка, Н. Верхоглядова, В. Воротіна, О. Грішнєвої, Я. Жаліла, О. Жулавського, І. Кизима, О. Коваль, О. Крайника, О. Кушніра, О. Олійника, Ю. Орловського, С. Романюка, А. Тищенко, В. Удовиченка, І. Федоренко, О. Шаблій, В. Шилова та інших.

Але, не зважаючи на активні наукові пошуки у цьому напрямі, питання трансформації потенціалоформуючого простору у напрямі інтенсифікації соціально-економічного розвитку залишаються актуальними та вимагають подальших наукових розвідок.

Постановка завдання. Метою дослідження виступає обґрунтування засад інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіонів в контексті трансформації потенціалоформуючого простору.

Для досягнення поставленої мети було вирішено такі завдання: обґрунтовано необхідність інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіонів; обґрунтовано засади трансформації потенціалоформуючого простору; доведена необхідність розгляду регіону як складної системи; обґрунтована доцільність смарт-спеціалізації.

Методологія. Методологічною базою дослідження виступають фундаментальні положення теорії розвитку продуктивних сил і регіональної економіки, а також загальнонаукові та специфічні методи наукового пізнання, такі як: аналізу, синтезу, узагальнень, формалізації та інші, що дали можливість обґрунтувати засад інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіонів в контексті трансформації потенціалоформуючого простору.

Результати дослідження. Соціально-економічний розвиток регіонів на сучасному етапі характеризується певними ознаками економічної кризи, яка уособлює у собі як наслідки первинного походження, серед яких: падіння обсягів виробництва продукції; деградація господарських структур регіонів; втрата ринків збуту, перш за все, тяжкої, оборонної промисловості, а також хронічне відставання у виробництві високотехнологічної продукції від світових аналогів тощо. А також похідного характеру, що викликані кризовими яви-

щами, що проявляється у фінансовій нестабільності; незадовільній активності інвестиційних процесів; скороченні податкової бази та, як наслідок, у зменшенні надходжень до бюджетів різних рівнів; нарощуванні внутрішнього, а особливо зовнішнього боргу країни тощо. Це зумовлює актуальність проблематики інтенсифікації розвитку регіональних економічних систем в сучасних умовах.

Регіон представляє собою складну систему, складність якої проявляється у можливості прояву нестандартної поведінки у штатних ситуаціях, але при цьому регіону, як системі приманне отримання синергетичного ефекту. Такий ефект можливо отримати для соціально-економічного розвитку регіонів від трансформації потенціалоформуючого простору. У свою чергу, регіон є підсистемою загальної національної системи, що дає можливість отримати синергетичний ефект для економіки країни в цілому. І навпаки. Негативні зміни у соціально-економічному розвитку регіонів призводить до відображення цього тренду у результатах національної економіки. Виступаючи соціально-економічною системою для регіону важливим є природні та управлінські чинники внутрішнього його устрою, а також дотримання стратегування регіонального розвитку та наявність високих якісних компетентностей управлінського складу.

Регіони України мають значні відмінності у передумовах соціально-економічного розвитку, що обумовлюється історичними, географічними, природними, територіальними та іншими передумовами.

При трансформації потенціалоформуючого простору регіонів потрібно враховувати, що результативність функціонування проявляється із певною інертністю, а відсутність безперервності процесів трансформації потенціалоформуючого простору можуть призвести до нівелювання його результатів.

Не зважаючи на вже закінчення реформування системи управління у напрямі децентралізації владних повноважень, на сьогоднішній день передані функції до місцевих та регіональних органів управління за часту не підкріплюються ресурсними можливостями і перш за фінансовими. Це виступає одним із суттєвих гальмуючих чинників трансформації потенціалоформуючого простору регіонів. Для здійснення ефективної регіональної політики спрямованої на інтенсифікацію розвитку регіонів вимагає відповідного забезпечення фінансовими ресурсами стратегічних заходів, їх недостатність виступає причиною посилення соціально-економічної диференціації розвитку територій, загострює соціальні проблеми, знижує якість життя населення, призводить до випадків незадоволеності та ще більшої дестабілізації. Напрямом вирішення проблеми недостатності фінансових ресурсів для соціально-економічного розвитку може бути трансформація потенціалоформуючого простору регіонів.

Потенціал регіонів формується під впливом наявних початкових умов та забезпеченням ресурсними можливостями його подальшого розвитку. Сукупність різномірних ресурсів, їх кількісний та якісний склад безпосередньо впливає на процеси розширеного відтворення регіональних економічних систем та обумовлюють межі та напрями поточного та перспективного розвитку, а також визначають потенціал регіонів. Потенціал регіонів впливає на формування конкурент-

них переваг регіональних економічних систем, можливість їх спеціалізації. Практика європейських країн доводить ефективність трансформації потенціалоформуючого простору у напрямі смарт-спеціалізації. Її головна сутність полягає у спрямуванні регіонального розвитку на активізацію конкретної сфери діяльності, яка максимально може бути задоволена ресурсами регіону із застосуванням інноваційних технологій та виробництва продукції чи послуг п'ятого або шостого технологічного укладу. Смарт-спеціалізація регіональної економіки безпосередньо пов'язана із:

- інтелектуальним потенціалом регіонів, рівнем знань та освіченістю населення;
- розвитком інноваційної культури та ментального прийняття новітнього;
- розбудовою інноваційної інфраструктури;
- скоординованою діяльністю всіх учасників розширеного відтворення регіональних економічних систем;
- креативністю та гнучкістю системи управління тощо.

Трансформація потенціалоформуючого простору у напрямі забезпечення засад становлення смарт-спеціалізації сприяє покращенню якості та рівня життя населення, вирішенню екологічних та соціальних проблем, підвищенню привабливості життя на певних територіях. Така трансформація потенціалу регіонів передбачає акцентування уваги на освітніх процесах, можливостях генерування та використання знань, цифровізації економічних систем, креативному розвитку та підвищенню уваги до інтелектуалізації соціально-економічного розвитку регіонів.

Трансформація потенціалу регіонів повинна спрямовуватися на активізацію процесу створення, застосування та поширення нових знань та інновацій із застосуванням всіх наявних складових конкурентних переваг регіональних економічних систем та потенційних можливостей регіонів (культурних, історичних, політичних, ресурсних, природних, демографічних, соціальних, інноваційних тощо).

В умовах децентралізації владних повноважень для регіональної та місцевої влади головним питанням постає трансформація потенціалоформуючого простору територій, що передбачає:

- структурну модернізацію соціально-економічного розвитку;

- спеціалізацію галузей регіональної економіки, у тому числі, смарт-спеціалізацію;

- інноваційне оновлення виробничої бази регіонів для підвищення її конкурентоспроможності, як на національному так і міжнародному рині;

- екологізація виробництва, максимальне використання новітніх технологій спроможних підвищити ефективність виробництва без шкоди для довкілля та використання вичерпних ресурсів;

- розбудова сучасної виробничої та соціальної інфраструктури;

- сприяння розвитку малого бізнесу та самозайнятості населення регіонів;

- ефективне управління соціально-економічним розвитком, підвищення компетентності управлінського складу органів влади різних рівнів тощо.

Висновки. Отже, регіони представляють собою економічні системи, із притаманними їм властивостями. Динамічні зміни соціально-економічного розвитку регіонів України не демонструють позитивної динаміки зростання, а навпаки доводять збільшення асиметричності розвитку територій.

Проведене дослідження дає можливість автору обґрунтувати, що основним напрямом інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіонів в контексті трансформації потенціалоформуючого простору виступає смарт-спеціалізація регіональних економічних систем із урахуванням їх особливостей. Трансформація потенціалоформуючого простору повинна бути спрямована на стратегічні плани розвитку територіальних громад та регіонів, активізацію залучення інвестиційних ресурсів, узгодженість інтересів всіх учасників соціально-економічного розвитку регіонів та держави.

Обґрунтовано, що одним із напрямом трансформації потенціалоформуючого простору виступає смарт-спеціалізація регіональних економічних систем, що забезпечить інтенсифікацію соціально-економічного розвитку регіонів. Смарт-спеціалізація передбачає виявлення конкретних точок росту, які максимально спроможні підвищити ефективність виробничо-господарської діяльності конкретної території та забезпечити максимальний ефект для інтенсифікації розвитку.

Подальших досліджень, у контексті інтенсифікації розвитку регіонів, вимагають питання побудови поведінкових основ інтенсифікації розвитку на засадах управління потенціалоформуючим простором регіонів.

Література:

1. Амоша О. Інноваційний шлях розвитку економіки України: проблеми та рішення. *Економіст*. 2005. № 6. С. 25–33.
2. Бакуліна Н., Собко О. Тенденції та перспективи розвитку креативної економіки в Україні. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2019. № 23. С. 20–23.
3. Бутко М. П., Пепа Т. В., Уляненко Ф. М. Модернізація регіональних господарських систем у глобалізаційному економічному просторі: монографія. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2014. 268 с.
4. Гедз М.Й., Бакум І.В. Оцінка ресурсного потенціалу регіону. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 1. С. 67–70.
5. Добрик Д.О. Структурні складові соціально-економічного потенціалу регіону. *Інтелект XXI*. 2019. № 1. С. 29–32.
6. Куценко Т.М. Теоретичні основи формування стратегії інноваційного розвитку в контексті інтенсифікації інноваційних процесів. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 4. С. 308–317.
7. Тульчинська С.О. Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти: монографія. Київ: НТУУ «КПІ», 2009. 488 с.
8. Тульчинська С.О. Перспективи та доміанти розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів України: монографія. Херсон: Ви-во «ПП Вишемирський В.С.», 2014. 210 с.
9. Тульчинський Р.В. Детермінанти становлення нового регіоналізму: теорія, методологія, практика: монографія. Херсон: Вид-во «ПП Вишемирський В.С.», 2018. 400 с.

10. Федулова Л.І. Давимука С.А. Креативний сектор економіки: досвід та напрями розбудови : монографія. ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України". Львів, 2017. 528 с.

References:

1. Amosha, O. (2005), Innovatsiynny shlyakh rozvytku ekonomiky Ukrainy: problemy ta rishennya [Innovative way of economic development of Ukraine: problems and solutions]. *Economist*. no. 6. pp. 25–33.
2. Bakulina, N. and Sobko, O. (2019), Tendentsii ta perspektyvy rozvytku kreatyvnoi ekonomiky v Ukraini [Trends and prospects for the development of creative economy in Ukraine]. *Rehionalni aspekty rozvytku produktyvnykh syl Ukrainy*. Vol. 23, pp. 20–23.
3. Butko, M.P. and Pepa, T.V. (2014), Modernizatsiia rehional'nykh hospodars'kykh system u hlobalizatsijnomu ekonomichnomu prostori [Modernization of regional economic systems in a globalizing economic space], TOV «Vydavnytstvo «Aspekt-Polihraf», Nizhyn, Ukraine.
4. Hedz, M.I. and Bakum, I.V. (2017), Otsinka resursnoho potentsialu rehionu [Assessment of the resource potential of the region]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Vol. 1, pp. 67–70.
5. Dobryk, D.O. (2019), Strukturni skladovi sotsialno-ekonomichnoho potentsialu rehionu [Structural components of the socio-economic potential of the region]. *Intelekt XXI*. Vol. 1. pp. 29–32.
6. Kutsenko, T.M. (2012), Teoretychni osnovy formuvannia stratehii innovatsiynoho rozvytku v konteksti intensyfikatsii innovatsiynnykh protsesiv [Theoretical bases of formation of strategy of innovative development in the context of intensification of innovative processes]. *Marketynh i menedzhment innovatsii*. Vol. 4. pp. 308–317.
7. Tul'chyn'ska, S.O. (2009), Intel'ektual'no-innovatsiynna modernizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoretyko-metodolohichni aspekty [Intellectual-innovative modernization of the Ukrainian economy: theoretical and methodological aspects], NTUU «KPI», Kyiv, Ukraine.
8. Tul'chyn'ska, S.O. (2014), Determinanty stanovlennia novoho rehionalizmu: teoriia, metodolohiia, praktyka [Determinants of the emergence of a new regionalism: theory, methodology, practice], Vyd-vo «PP Vyshemyr'skyj V.S.», Kherson, Ukraine.
9. Tul'chyn'skyj, R.V. (2018), Determinanty stanovlennia novoho rehionalizmu: teoriia, metodolohiia, praktyka [Determinants of the emergence of a new regionalism: theory, methodology, practice], Vyd-vo «PP Vyshemyr'skyj V.S.», Kherson, Ukraine.
10. Fedulova, L.I., and Davymuka, S.A. (2017), Creative economy sector: experience and directions of development. Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. Lviv, Ukraine.